

## عطف

## از داستان و سیاست

### ادبیات و ستیز سیاسی

● **شرق:** «به باور برخی صاحب‌نظران تا پیش از دوره‌ی قاجار ادبیات داستانی سیاسی وجود نداشت، و صرفاً در آستانه انقلاب مشروطه شکل‌گیری خود را آغاز کرده است. در دوره‌های تاریخی پیش از مشروطه نیز نویسندگانی وجود داشته‌اند که به نقد قدرت سیاسی پرداخته‌اند، اما آن‌چه ادبیات دوره گذشته نامیده می‌شود.» درآمد کتاب «ادبیات ستیزنده» تألیف اصغر احمدی با این جملات آغاز می‌شود. «ادبیات ستیزنده» با عنوان فرعی «تبیین جامعه‌شناختی تولید و محتوای گفتمان ادبیات داستانی سیاسی در دهه‌های چهل و پنجاه شمسی» حاصل پژوهشی سه‌ساله است در این زمینه. مولف سعی دارد ادبیات داستانی سیاسی را به‌مثابه یک گفتمان مفهوم‌سازی کند. اصغر احمدی برای این‌کار از دانش تاریخی بهره گرفته است و در مقدمه آمده است رویکرد اصلی پژوهش جامعه‌شناختی است و زمینه اصلی آن ادبیات داستانی پس می‌توان کتاب را در مقوله جامعه‌شناسی ادبیات جای داد. کتاب در پنج فصل طراحی شده است: فصل یکم: درآمد است که به این دو مبحث می‌پردازد: «موضوع از چه قرار است؟» و «مرور و نقد پژوهش‌های پیشین». فصل دوم به مبانی نظری و روشی می‌پردازد: نظریات مرتبط با تولید گفتمان ادبیات سیاسی را بررسی می‌کند و با تکیه بر نظرات روبرت وسنو، رندال کالینز، میخائیل باختین و منصور معدل سعی دارد مبانی و پیشینه خلق گفتمان ادبیات سیاسی را از خلال آرای این نظریه‌پردازان ارائه دهد. فصل سوم چگونگی تولید گفتمان ادبیات داستانی سیاسی را در ایران بررسی می‌کند؛ نقش و جایگاه دولت در ایران با تأکید بر دوره محمدرضا شاه، انقلاب سفید و اصلاحات ارضی... فصل چهارم از بخش‌های خواندنی کتاب است که مولف سراغ آثار ادبی می‌رود تا با اخذ نشانه‌هایی از این داستان‌ها بحث خود را پیش ببرد: «تکسیر»، «فترتین زمین»، «سودوشن»، «اسرار کنجی دردی جنی» و «همسایه‌ها»، داستان‌هایی هستند که مولف نمونه گویایی از ادبیات داستانی سیاسی گرفته است.



### ادبیات ستیزنده

اصغر احمدی

نشر آگه

### یک دهه داستان کوتاه

«دهه هشتاد: داستان کوتاه ایرانی» تألیف حسن میرعابدینی کتابی است در ادامه پروژه این پژوهشگر و منتقد ادبیی که پیش‌تر در دو جلد در زمینه ادبیات داستانی منتشر شده بود که شصت داستان کوتاه از آغاز ادبیات معاصر ما تا دهه هشتاد را دربر داشت. مجلد سوم، که دهه هشتاد را دربر می‌گیرد قرار داده است، شامل بیست‌وپنج داستان است از میان انبوه داستان‌هایی که طی دهه هشتاد در کتاب‌ها و مجلات منتشر شدند. میرعابدینی در مقدمه‌اش می‌نویسد: «برگزیدن داستان‌ها مدت‌ها وقت بُرد، عاقبت پس از بارها انتخاب و حذف، داستان‌هایی را در نظر گرفتم و، به‌ترتیب الفبایی نام نویسندگان، در این کتاب مجموع کردم.» این آنتولوژی از داستان ایرانی دهه هشتاد، به‌گفته میرعابدینی حاصل پسند گردآورنده از داستان کوتاه و در عین حال معرف موجودی ادبی ما است، کتاب جز داستان‌هایی از بیست‌وپنج نویسنده معاصر، یادداشت‌هایی خواندنی دارد که با رویکرد انتقادی و تحلیلی وضعیت ادبیات معاصر را بررسی می‌کند، میرعابدینی با اشاره به پیشینه داستان کوتاه از مویسان و خورف و همینگوی و کارور به داستان کوتاه فارسی می‌رسد که «یک مفهوم تاریخی است که با تلاش نویسندگان متعدد پدیدار شده، و از ۱۳۰۰ تا امروز، بسیار تغییر کرده و شکل‌های روانی گوناگون را آزموده است، شکل‌های روانی جهانی و برآمده از خلاقیت داستان‌نویسان برجسته‌ای، اما ریشه در گفتمان اندیشگی و فرهنگی یک جامعه و سنت ادبی آن هم دارند. زیر بوطیقای ادبی هر جامعه‌ای بناکنر آن است که مردم آنجا چه رویکردی به جهان و زندگی دارند، مناسبات‌شان با یکدیگر چگونه است، و نحوه گذران خود را چه‌طور تعریف می‌کنند. به‌طوری‌که فرم‌های روانی نوع نگاه آن ملت به هستی را بازتاب می‌دهند.» میرعابدینی با اشاره به محمدعلی سپانلو و دو آنتولوژی مهم او از داستان‌های ایرانی با عناوین «در جست‌وجوی واقعیت» و «بازآفرینی واقعیت» می‌نویسد: «پیشگامان داستان کوتاه ایرانی عمدتا عین‌گرایند. حال آن‌که نویسندگانی از قبیل چوپک و گلستان استعاری‌اندیش‌اند. اگر اصطلاح سپانلو را به کار گیریم، آنان در بند بازآفرینی واقعیت بودند و ابیان تا حدودی به جست‌وجوی واقعیت می‌روند. بنابراین بیش از آن‌که مدعی خلق دنیایی قابل قیاس با جهان واقعی باشند می‌گوشتد جهان داستانی خود را در مجاورت جهان بیرونی برپا کنند؛ به‌جای ارائه نسخه بدلی از واقعیت، در فکر ایجاد فاصله و واقعیت‌اند.»

## دهه‌هشتاد:

## داستان کوتاه ایرانی

حسن میرعابدینی

نشر کتاب خورشید

# ادبیات

# چالشگری خودفروشی



زیرک و سرسخت، به بن‌بستی می‌رسد که جز شکنجه و مرگ اسیرگرفته‌اش، راهی نمی‌شناسد. برتری ذهنی و مادی‌اش که خود را بدان می‌فریفت در برابر واقعیت زمانه‌ای تغییریافته و آدمیانی از فضای دیگر – و شاید واقعی‌تر- رنگ می‌بازد.

● **راوی** با تلمیحی از رکشا در چند

سطر آغازین داستان، فضای کل اثر را ترسیم می‌کند. «... معلوم نیست این چیز تازه‌که به آن پناه برده‌اند تا چه اندازه پناه‌شان می‌دهد... همین است که آدم را کلافه و دو به شک می‌کند که کاری نکند تا کند بزند به زندگی‌اش». خیال تازه‌ای به ذهن راوی رسیده که از ملال روزانه می‌رهاندش: سفری با یک زن اجبرشده به مقصدی

اتفاقی. در طول سفر زن که تن خود را یک‌ماهه اجاره داده، خیلی سریع به حریف می‌فهماند که او مالک ذهن و روان او نیست و تنها به بدن او حقی طبیعی دارد. در رویارویی با این زن، تکه‌هایی از دودهنندگی‌اش با یادآوری صحنه‌هایی و مکرر می‌شود که او آذر و یارانش را به بازجو لو می‌دهد، سبحان و منشی گردان را –که می‌خواست او با کردانی نرود که می‌رود و برنمی‌گردد– به



## نرخ تن

احمد غلامی

نشر ثالث

## ادبیات داستانی و نمایشی ایران در نمایشگاه

# از کلمه تا صحنه

### مانی سپهری

رضا جولایی نیز- با تازه‌ترین رمانش به نام «شکوفه‌های غناب» از حاضران نمایشگاه کتاب امسال است. جولایی در این رمان نیز مانند رمان قبلی‌اش، «یک پرونده کهنه»، قتل یک روزنامه‌نگار را دستمایه قرار داده است. او که در «یک پرونده کهنه» روایتی داستانی از قتل محمد مسعود به دست داده بود در «شکوفه‌های غناب» به ماجرای قتل میرزااجنابکرخان صوراسرافیل پرداخته است. «شکوفه‌های غناب» را نشر چشمه منتشر کرده است.
ابوتراب خسروی نیز از دیگر نا‌های شناخته‌شده ادبیات داستانی ایران است که امسال آثارش در فهرست کتاب‌های عرضه‌شده در نمایشگاه به چشم می‌خورد. این آثار شامل چهار اثر داستانی و یک اثر درباره داستان نویسی است که پیش از این در نشرهای مختلف منتشر شده بودند و اکنون همگی در نشر نیماژ تجدید چاپ شده‌اند. این آثار عبارتند از: «آواز پر جبرئیل»، «رود راوی»، «ملکان عذاب»، «اسفار کتابان» و «حاشیه‌ای بر مبانی داستان». خسروی نیز نویسنده‌ای است که در آثارش با دیدی نقادانه به تاریخ دور و نزدیک نظر دارد و همچنین به نفس کتابت و نوشتار و درآمیختن متون که این‌ها همه را در آثارش به وضوح می‌توان دید. رمان «نامه سرمدی» از محمدرحیم اخوت نیز از دیگر آثار داستانی عرضه‌شده در نمایشگاه کتاب امسال است. رمانی که چنان‌که در بخشی از آن از زبان راوی خطاب به مخاطبی غایب آمده، روایت آن برمبانی نوشتن «خرف‌های فروخورده سالیان» شکل گرفته است؛ خرف‌هایی که راوی خطاب به آن مخاطب اینک غایب می‌نویسد. «نامه سرمدی» را نشر بان منتشر کرده است. از حسین سنایور نیز امسال اثر داستانی تازه‌ای در نمایشگاه کتاب عرضه می‌شود که مجموعه داستانی است با عنوان «مخلوقات غریب». این مجموعه شامل ده داستان کوتاه با حال‌وهوا و شخصیت‌هایی غریب و موقعیت‌های همگام است. مجموعه داستان «مخلوقات غریب» را نشر چشمه منتشر کرده است. مجموعه داستان «سگی در خانه یک آثارشیرست دست‌دوم» نوشته احمد آرام از دیگر آثار عرضه‌شده در نمایشگاه کتاب امسال در زمینه داستان ایرانی است. این کتاب که در نشر پیدایش منتشر شده است، شامل پنج داستان کوتاه از احمد آرام است. داستان‌های این مجموعه مانند بسیاری از داستان‌های احمد آرام حال‌وهوایی رازآلود دارند و گویی در مرز میان رؤیا و واقعیت رخ می‌دهند و همچنین طنزی سیاه بر بسیاری از این داستان‌ها سایه افکنده است؛ طنزی برآمده از موقعیت‌هایی غریب و پیچیده. رمان «کنسرت در بزرگراه» علیرضا رحیمی‌نژاد نیز از دیگر آثار داستانی ایرانی است که امسال در نمایشگاه کتاب عرضه می‌شود. این رمان را هم نشر پیدایش منتشر کرده است. «کنسرت در بزرگراه» داستان سقوط و زوال و سرگشتگی آدم‌هایی از نسل امروز است؛ آدم‌هایی که در

بالادستی لو می‌دهد، محمد را که از راز آن‌ها باخبر شده، به گلوله می‌بندد. جایی در حوالی آشکارشدن حقیقت، مصلحت‌اندیشانه تشخیص می‌دهند او مأمور خوبی خواهد شد. در آخر رویا را تا مرز خفگی و مرگ می‌کشاند. این آدم که مراتب دوستی و عشق و ارتباط انسانی را نمی‌شناسد و فاقد حس همدلی و همدردی است، به جبران کاستی‌های روانش، قدرت خود را در خیانت به هر که و هر چیز، ویران‌کردن ارتباط‌ها می‌جوید و این استیلای ظاهری را در اعتراف‌گرفتن از اسیران و اینجا از هم‌سفری اجیرشده جست‌وجو می‌کند. او به دلیل شغلش نسبت به درپندشده‌ها، عملاً در موقعیتی فراقانون قرار دارد که اخلاق و عرف و اصول در آن جایی ندارد، عادت کرده که از هر که هرچه را می‌خواهد پیرسد و در این افشای راز و برهنه‌کردن آدم‌ها از هویت و فردیت‌شان، مرزی شناسد و حالا با زنی روبه‌رو شده که مقاومتی اخلاقی دارد درست خلاف انتظار او از شغل –که تصور می‌کرده روح و اصول خود را هم یک‌جا می‌فروشد- این زن، بازی یاه‌وده مرد را به سود بدنی دیده قربانی‌شده تغییر می‌دهد.

● **روزنامه‌نگاری** در قرن بیستم بر داستان نویسی جهان تأثیری بنیادی داشته است، تسلط بر وقایع‌نگاری به واقع‌نگری نویسنده باری رسانده و ذهن آفرینشگر تجربه‌های زیستی را مادیّت و صراحتی عام بخشیده است. بدین‌گونه عوالم تخیلی در این نوع گزارش‌نویسی به لایه‌های زیرین اثر رانده شده و زیرساختی استوار برای حرکت وقایع و اندیشه‌ها شده است. آقای احمد غلامی –که روزنامه‌نگار و داستان‌نویس است– در داستان بلند «نرخ تن»، داستان را در دو لایه پیش می‌برد که لایه رویی درگیری‌های دو تن در فضای متحرک جاده‌ای است و شتاب گسسته حرکت در جاده، وقایع را سرعت می‌بخشد و درگیری‌های تانه دو حریف را در تسلط بر دیگری نشان می‌دهد، اما این سفر لایه‌ای زیرین دارد که بازجوی فقیشیست دلزده در سفری به عمیق خاطراتش، پریشان از خیانت‌های مکرر، برای اثبات برتری موربانه‌خورده، ناگزیر از جنایت‌پیشرو می‌شود. درون این جنایتکار خیانت‌پیشه کودکی پنهان است تنها و زجرکشیده از معلم معناد و ملامت‌شده از همه که در پایان آخرین رابطه دوست دارد همان‌طور که در کلاس به موهای خانم وزیری دست کشید در هتل به آشپار گیسوی رویا دست بسازد. نویسنده با واقع‌نگری عقلانی از فرازونشیپ حوادث این رابطه خطرناک عاطفی آگاهانه عبور می‌کند. بی‌آنکه نسبت به یکی از دو طرف داوری کند با شفقتی همدلانه داستان را با این پرسش اساسی رویا تمام می‌کند که «ما آدم‌ها چرا این‌جوری شده‌ایم؟».

## شیرازه

## روشنفکران تبعیدی

### وقتی بستجی خبر مرگ برشت را آورد

● **شرق:** از میان آثار ادبیات جهان که در نمایشگاه امسال برای بار نخست ترجمه و منتشر شده‌اند، می‌توان به کتاب «سان‌ست» اثر کلاوس مودیک با ترجمه مریم مودیپور اشاره کرد که اخیراً در نشر چشمه چاپ و منتشر شده است. رمان روایتی است از سخت‌ترین و هولناک‌ترین برهه تاریخی جهان؛ دوران رایش سوم و فجایعی که هیتلر به بار آورد. کلاوس مودیک اما برای روایت آن‌چه در این دوران آلمانی رقت شخصیتی را فرامی‌خواند که از مطرح‌ترین روشنفکران آن روزگار بود و هم‌چنان نیز هست: سال ۱۹۵۶، روزی بستجی خبر مرگ برشت، نمایش‌نامه‌نویس و روشنفکر چپ‌گرا را می‌آورد و مودیک از همین جا خاطرات رفاقت به‌سالیان برشت و لوین فویشّت واکئر را دستمایه رمان خود قرار می‌دهد تا روزگار سپری‌شده بر روشنفکران را از زبان کسی بازگو کند که دوست نزدیک برشت بود و از روابیان سرنوشت روشنفکران آلمانی در دوران اختناق و سرکوب، چنان‌که در توضیحی بر کتاب آمده است حکومت رایش سوم به رهبری هیتلر پیش از جنگ جهانی دوم سیاست فشار و تهدید علیه یهودیان و تهییج افکار عمومی علیه آنها را طراحی و اجرا کرد. هرچه بسیاری بر این باورند که هدف اصلی پاک‌سازی و اقدام علیه یهودیان بوده است، واقعیت تاریخی نشان می‌دهد نوک پیکان حمله جز یهودیان به‌سمت کیولان و کمونیست‌ها نیز بوده است و روشنفکران و نویسندگان آلمانی که در خدمت نظم سیستم مستقر نبودند نیز از این حملات در امان نماندند. در آن دوران یهودیان در مطبوعات، هنر، سینما و ادبیات دست بالا را داشتند و همین امر هنرمندان و نویسندگان یهودی را در تیررس قرار می‌داد. از تبعات این تلقی، آوارگی و تبعید و مهاجرت اجباری نویسندگان و روشنفکران بود و جز آنان، بسیاری از غیریهودیان نیز ناگزیر فرار را برقرار ترجیح دادند. هنر این طیف نیز از نظر سیستم منحط بود چون به باورهای آن خدمت نمی‌کرد. این‌گونه بود که اجتماع عظیمی از نخبگان و روشنفکران آلمانی جایی دور از مرزهای آلمان به کار پرداختند و در اروپا سرگردان شدند، با آمریکا گریختند. جنگ سرد و مک‌کارتیسم بلای دیگری بود که در سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم سرنوشت روشنفکران و نویسندگان را بار دیگر به تباهی کشاند. لوین فویشّت واکئر نویسنده آلمانی که از نزدیک‌ترین دوستان برشت نیز به‌شمار می‌رفت، از کسانی بود که سرگذشت نویسندگان آلمانی در تبعید را نوشت، کسی که به‌رغم مرارت‌ها و سختی دوری از وطن و دوستانش سالیانی در آمریکا ماند تا آن‌را روزی که مرگ خبر دوست دیرینه‌اش، برشت را به او دادند. مرور خاطرات، زندگی و رفاقت او و برشت، داستان «سان‌ست» است که در ۲۰۱۱ نوشته شده. مودیک، نویسنده آلمانی از خلال روایت سه دهه رفاقت این دو نویسنده، سرگذشت روشنفکران تبعیدی را روایت می‌کند.



## سان‌ست

کلاوس مودیک

ترجمه مریم مودیپور

نشر چشمه

## دلتنگی‌های نقاش خیابان چهل وهشتم

### و چند داستان دیگر

از میان ترجمه‌های قابل‌توجه در نمایشگاه امسال یکی هم «نُه داستان» اثر جی. دی. سلینجر با ترجمه‌ای از کاوه میرعباسی است که در نشر ماهی برای بار نخست منتشر شده است. این کتاب در دهه شصت با ترجمه احمد گلشیری و با عنوان «دلتنگی‌های نقاش خیابان چهل‌وهشتم» منتشر شد و در این سه دهه بارها ترجمه و خوانده شده است. اینک، ترجمه‌ای تازه از این کتاب با نام اصلی آن، «نُه داستان» زیر چاپ است و در مقدمه مترجم شناخته‌شده آن، شاید دلایلی برای این بازترجمه مطرح شده باشد. اما، «نُه داستان» همان‌طور که از نام کتاب برمی‌آید شامل نه داستان منتخب سلینجر از میان بیش از سی داستان کوتاهی است که او در مجلات و نشریات منتشر کرده بود. «یک روز خوش برای موز ماهی»، «عمو ویکلی در کانه‌تی‌کت»، «پیش از جنگ با اسکیموها»، «مرد خندان»، «انعکاس آفتاب بر تخته‌های بارانداز»، «قدیم به ازمه با عشق و نکبت»، «دهامن زیا و چشم‌اند سبز»، «دلتنگی‌های نقاش خیابان چهل‌وهشتم»، «تدی». آن‌طور که پشت جلد کتاب آمده است سلینجر در طول دوران زندگی‌اش بسیار نوشت اما تنها بخش اندکی از آنها را منتشر کرد. «نُه داستان» کتاب‌های این نویسنده است که تنوع مضامین شگفت‌انگیزی دارد.



## نُه داستان

سلینجر

ترجمه کاوه میرعباسی

نشر ماهی

